

Endreffy Jánosné sz. Máté Mária

Az interjút készítette: Boda Zsuzsa
Budapest, 2016.

Család

Száz évvel ezelőtt, 1916. július 29-én születtem Nyíregyházán Máté Mária néven. Szüleim is evangélikusok voltak, a nyíregyházi nagytemplomba jártunk. Édesapám, Máté Jenő István, a MÁV-nál dolgozott, ismert ember volt. Több mindenhez értett, ezért hol ide, hol oda osztották be. Úgy emlékszem, talán vonatvezető is volt, de ebben nem vagyok biztos. Édesanyám, akinek lánykori neve Racskó Mária volt, nem járt dolgozni, ő velünk volt otthon, a családdal. Volt egy kertünk is. A család nagyon egyszerűen élt, és abból a fizetésből persze, amit a papám kapott a MÁV-nál.

Két testvérem volt. A nővéremet Juliskának, Jucikának hívták. 16 éves voltam, amikor férjhez ment. Egy nyíregyházi fiú vette feleségül, és elkerült tőlünk. Ottmaradt Nyíregyházán, de ugye más családba került. Sokszor látogattam őt, mert nagyon szerettük egymást. Ő szívbeteg volt már gyerekkorában, és sajnos 44 éves korában meg is halt. Neki nem született gyermeke. És volt egy fiútestvérem, aki a második világháborúban veszett el. Édesapámnak a nevét kapta, őt is Istvánnak hívták.

A nagyszüleimet nem ismertem, csak a Máté nagymamámat. Ő egy drága jó asszony volt. Kölcsén¹ született. Nagyon sokszor hívtak Kölcsére, én pedig mindig örömmel és boldogan mentem, mert a nagymamámat nagyon szerettem. Nagyon értelmes, magas, szép asszony volt. Sokat kérdezgettem tőle, ő pedig nagyon szépen tudott válaszolni nekem, úgyhogy ővele nagyon jó volt a kapcsolatom. Időnként ő is meglátogatott bennünket Nyíregyházán, de mivel saját háztartása volt, sokáig nem tudott nálunk maradni.

Mielőtt a Fébébe mentem, otthon voltam édesanyám segítségére. Rengeteget kézimunkáztam – pénzért vállaltam kézimunkát. Egyszóval otthon segítettem.

A nyíregyházi leánykörben

Fiatal koromban volt egy barátnőm, aki tagja volt Nyíregyházán a Bethánia² leánykörnek, és addig nem nyugodott, amíg én is el nem mentem vele oda. Valahogy ott érintett meg az Ige, és attól kezdve bibliaolvasó lettem. Ez egy nagyon fontos dolog az életemben.

A nyíregyházi gyülekezet abban az időben körülbelül 25 ezer lelket számlált. Négy parókus lelkész látta el a szolgálatot, akik nem győzték a sok feladatot, ezért amint lehetett, diakonisszákat hívtak segítségül. Úgyhogy már az 1930-as években voltak Nyíregyházán testvérek annak ellenére, hogy akkor még elég fiatal volt a Fébé, hiszen 1924-ben alakult³.

Először két gyönyörű diakonissza jött Nyíregyházára, hirdették is a templomban, hogy érkeznek majd hozzánk. Mindenki felfigyelt rájuk, mert sose láttunk ilyet. Olyanok voltak, mint az angyalok! Nemcsak az öltözködésük volt más, hanem a mosolyuk, a beszélgetéskor a magatartásuk is. Csodálatos volt, ahogyan bárkivel tudtak beszélni. Nemcsak a fiatalokkal – persze nekünk, fiataloknak nagyon tetszett, ahogyan ők közeledtek hozzánk –, hanem az idősekkel is. Nagyon áldott munkát végeztek, különféle munkakörben dolgoztak: családokat látogattak, leánykört alapítottak, gyermekek között énekórát tartottak, árvaházban, szegények között munkálkodtak. Volt olyan idő, amikor tíz diakonissza dolgozott Nyíregyházán. Főleg a Luther-házban⁴ laktak. Nagyon szép munka folyt akkor, amikor ott szolgáltak a gyülekezetben, azt lehet mondani, hogy a háborúig. Tehát '42-ben, még '43-ban is ott voltak.

Sőt volt egy diakonissza, Meiszl Gizella⁵ testvér, aki később főtestvér lett, ő is Nyíregyházán volt egy jó pár évig. Olyan nyugodt volt ez a Gizella testvér, olyan angyali arca volt és olyan kedves mosolya! Különben civilben tanárnő volt. Amikor bemutatkozott a Városházán, a tanácsnok úr azt mondta neki: „*Nem jönne el a tanácskozásunkra, Gizella testvér?*” Annyira bölcsen tudott beszélni, és olyan jó tanácsokat tudott adni, hogy a tanácsnok úr minden tárgyalásra meghívta Gizella testvért. Ez nagy dolog volt, hiszen mégiscsak ő volt a város vezetője. Igen-igen boldogok voltunk, amikor beszámolt nekünk a leányórán a dolgokról, mert aztán én évekig jártam leányórára meg énekórára. Ezeket nem ő tartotta, mert el volt foglalva a maga hivatalos dolgaival, hanem a többi testvér. Mint ahogy mondtam, öten-hatan, de

volt olyan év, hogy tízen is voltak. Mi pedig örömmel mentünk, annyira boldogok voltunk, hogy diakonissza testvér van Nyíregyházán.

Persze azt nem kell mondanom, hogy a hivatásomhoz nagyon hozzájárult az a lelkület, amit a diakonissza testvéreknél tapasztaltam. Különösen Gizella nénivel voltunk nagyon jóban. Neki Istennek átadott élete volt. A tanácsnok úr is észrevette rajta, hogy ő egy különleges ember.

Én nagyon-nagyon szerettem a diakonisszákkal lenni, mert állandóan mosolyogtak, és szépen beszéltek az Igéről – nekünk való stílust ütöttek meg az Igével kapcsolatosan. Az üzenetet pedig szinte mindig személy szerint ránk vonatkoztatták. Nekem az Ige volt a mindennapi kenyérem, és ezt annyira komolyan vettem, hogy ahogyan olvastam a Bibliát, tudtam, hogy egész életemben aszerint szeretnék élni. Mert közben megláttam azt, hogy az életem üres maradna, ha én nem az Úr Jézusnak szolgálnék. Tulajdonképpen az Úristen mutatta meg azt, hogy akkor tudok igazán Istennek élni, ha diakonissza leszek.

Amikor ezt otthon a szüleimnek elmondtam, volt nagy bánat. Azt mondta édesapám: *„Édes lányom, hát nem azért neveltelek, hogy kolostorba menj!”* És akkor a végén, amikor már minden lezajlott: sírás, lebeszélés, minden, akkor azt mondtam édesanyámnak: *„Hogyha nem mehetek diakonisszának, egész életemben boldogtalan leszek!”* Ez hatott, és nagy nehezen elengedtek.

Én pedig valóban nem csalódtam abban, amit az Úristen nekem ígért, amikor elhívott. Mert nagyon szépnek láttam ezt a szolgálatot, és teljes életnek. Mindannak dacára, hogy azt mondják, a teljes élethez férjhez kell menni, és családot kell alapítani. Ez is igaz, de lelkekkel foglalkozni, az olyan nagy öröm! Életemnek nagyon boldog és megelégedett ideje volt, amikor diakonissza lehettem.

Diakonisszaként szolgálni

Húszéves voltam, amikor a hűvösvölgyi anyaházba⁶ költöztem. Sokan jöttünk be az anyaházba Nyíregyházáról, nem tudnám megmondani hirtelen, hogy hányan, de többen jöttünk be, és végig diakonisszák maradtunk.

1937. május 1-jén költöztem be a hűvösvölgyi anyaházba mint *növendék*. Amikor növendék lettem, akkor nem sokra rá kiküldtek Piliscsabára, a Béthelbe a nyári konferenciára. Olyan boldog voltam!

Később *jelölt* lettem, és elvégeztem a kétéves kurzust, ahol tanultunk görögöt, latint, hébert is. Kiképeztek bennünket gyülekezeti munkára, és egészségügyi, kórházi szolgálatra. Beöltöztettek hosszú ruhába, és főkötőt kaptam. A jelöltek egyenruhája sötétkék volt apró fehér pettyel. Beküldtek a kórházba. Nem sok gyakorlatom volt, de egy diakonissza testvér már volt ott, és annak segítettem. A jelölt után az ember úgynevezett *próbatestvér* lett, utána pedig *nagy testvér*⁷. A vezetőség állapította meg, hogy ki válhatott nagy testvérré, azaz diakonisszává. Amikor már hitben olyan érett volt, hogy ki lehetett küldeni munkába, akkor beöltöztették szürke ruhába, és akkor már bibliaórát tartott, gyerekekkel foglalkozott. Én például Székesfehérváron voltam, de másutt, Szarvason is szolgáltam.

A Fébé nagyon jól gazdálkodott. Főleg adományokból tartotta fent magát. Gyülekezetek is sokat adományoztak. Kaptak például házat is – ha mondjuk kihalt a ház örököse, akkor odaadták a Fébének.

Szóval, ahogy mondtam, sokfelé voltam: Székesfehérváron, voltam Szarvason, voltam Pestszentlőrincen. A kórházban két alkalommal és helyen: belgyógyászaton és idegosztályon. Amíg a kórházban szolgáltunk – volt, hogy húsz testvér is volt a budapesti János kórházban⁸ –, mi ott fizetést kaptunk. Az állam adta, és a Fébé kapta meg egy összegben a húsz fő után. Mi kézhez nem kaptunk pénzt, de mindent intéztek nekünk: ha bármi kellett, mondjuk elkopott a ruha, a cipő, bármi, akkor azt ők intézték.

A Fébé feloszlata idején a Budapesttől 50 kilométerre levő gyóni gyülekezetben szolgáltam Ruttkay Miklián Géza lelkész úr mellett. Aranyos volt, nagyon szerettem ott lenni. Egy nap azt mondja nekem a lelkész úr, hogy levél érkezett. Azt üzenték benne, hogy vasárnap Budára kell mennem istentiszteletre, de nem mehetek egyenruhában, hanem civilben. „*Nagytiszteletű úr, de hát mit vegyek magamra? Énnekem nincs más ruhám!*” – „*Hát – azt mondja –, akkor veszünk.*” Így Margitkával, a feleségével elmentem a boltba, vettünk egy szoknyát meg egy blúzt. Sokáig megvoltak a szekrényemben, mert nagyon-nagyon emlékezetessé tették azt a napot, amikor megszűntem diakonissza lenni...

A búcsú istentiszteletre a hűvösvölgyi anyaházban került sor 1951-ben. Zulauf Henrik⁹ volt akkor a Fébé-lelkész, ő tartotta azt az elmondhatatlanul szomorú istentiszteletet. Nagyon sírtunk, nagyon nehéz volt elhagyni a Fébét. Bár a diakonissza ruhát fájó szívvel letettük, de a lelketünk ugyanaz maradt. Az elhívás visszavonhatatlan.

A feloszlítás után

Én másnap már utaztam haza Nyíregyházára, mert az evangélikus gyülekezet vezetőitől ígéretet kaptam, hogy van számomra állás. Akkor már eljutott hozzájuk is a híre, hogy mi történt az egyházban, hogy feloszlatták a Fébét.

A gyülekezet fenntartásában lévő idősek otthonában kaptam munkát – a vezetője lettem –, amit én nagy köszönettel és hálával elfogadtam. Egy híján 30 évig végeztem ezt a feladatot, de mondhatom azt, hogy azt diakonissza szolgálatnak éreztem mindannak dacára, hogy nem a diakonissza egyenruhában végeztem a rám bízott feladatot. De ugyanolyan lelkülettel igyekeztem megfelelni annak, amit Isten készített számomra. Soha nem kértem fizetést, mégis kaptam 280 forintot, amit ők határoztak meg. Én úgy voltam vele, hogy kaptam lakást, kaptam kosztot, gondoltam magamban: hát mit akarok még? Megköszöntem a 280 forintot.

A szeretetotthon eredetileg árvaház volt, de a háború után megváltozott a politikai helyzet, és megtiltották, hogy gyerekeket vegyünk föl. Így a gyerekek csak addig voltak ott, míg a nyolc általánost elvégezték. Ahogy elvégezték, és elmentek, úgy vettük fel a helyükre az időseket egymás után. Huszonnégy lakója volt az otthonnak. Az evangélikusokat ingyen vettük fel. Sok megtört szívű asszony jött oda. Leborultak az asztalra és úgy sírtak, alig tudtam őket megvigasztalni.

Nagyon nehéz idők voltak akkor. Nem volt alkalmazott, mindent egyedül kellett csinálnom, mert nem volt pénzünk. Emlékszem, amikor Rözse István lelkész lett az igazgatóm, akkor nagy ünnepséget tartottunk a tanácsteremben, ami tele volt emberekkel, hívekkel. És a legvégén, amikor vége volt az ünnepségnek – szeretetvendégséggel fejeződött be –, akkor felállt a lelkész úr, és azt mondta: „*Kedves Testvéreim! A szeretetotthon nagyon nehéz helyzetben van. Csak egy cső kukoricát*

tessék összeadni, egy kis lisztet, egy tojást, és mi köszönettel fogadjuk.” Na, hát jött is az ajándék, kocsi kocsi után állt meg a szeretetotthon előtt. Aztán már jobb volt nekünk.

Egyébként az úgy volt, hogy Nyíregyházán több lelkész szolgált, akik egyben egymást felváltva – három-három évig – igazgatói voltak az Élimnek¹⁰, a szeretetotthonnak, a kórházi és a börtönszolgálatnak. Így történhetett, hogy az alatt a harminc év alatt, amíg a szeretetotthonban dolgoztam, hat igazgatóm volt. De nem azért, mert nem tudtam velük kijönni – nekem senkivel egy szó nem volt keresztben. Amikor 1980-ban elmentem nyugdíjba, akkor Bozorády Zoltán lelkész úrnak adtam át hivatalt.

Házasság

Nyíregyházán ismertem meg későbbi férjemet, Endreffy János lelkészt, akivel 1954-ben kötöttünk házasságot. Ő Nyíregyházára 1952-ben fia, Endreffy Zoltán lelkész hívására érkezett a Dunántúlról, Mágocsról az akkor már beteg feleségével, Hermuskával¹¹, aki vesebetegségben szenvedett, és gyógyíthatatlannak bizonyult. 1953-ban költözött haza Teremtő Urához.

Az akkor már nyugdíjas Endreffy János Nyíregyházán nemcsak prédikált, hanem a gyülekezet megválasztotta őt a szeretetotthon lelkészének és gondnokának. 1954. július 23-án kötöttünk házasságot. Minden reggel áhítattal kezdtük a napot, énekeltünk, imádkoztunk, közösen olvastuk a Bibliát.

Nagyon áldott szolgálatot végzett az emberek között: sokan keresték fel őt olyanok, akiknek lelki támaszra volt szükségük. Nekem az otthon vezetésében is nagy segítségemre volt, ha kellett, még az élelmiszer bevásárlásában is segített. Húsz éven át éltünk megértésben, szeretetben, egymást segítve a munkában 1973. december 31-én bekövetkezett haláláig.

Férjemnek az első házasságából három fia született: Zoltán, aki szintén lelkész lett, Géza, aki az orvosi hivatást választotta – de az ő Géza nevű fia is lelkész, és a budaörsi evangélikus gyülekezetben szolgál –, a harmadik fiú, Lóránt pedig katona lett, alezredes.

Én 1980-ban mentem nyugdíjba. Időközben össze tudtam gyűjteni annyi pénzt, hogy igaz, hitellel, de tudtam venni egy kétszobás lakást. Ott laktam tizenhat évig. Olyan aranyos volt ez a lakás, hogy azt mondták rá, hogy olyan, mint egy pihés fészek. Mert továbbra is tartottam a kapcsolatot egyháztaggokkal, volt diakonisszatársakkal, akik gyakran meglátogattak ott. Ők nevezték el *pihefészeknek* az otthonomat.

Amikor újraindult a Fébé, a szolgálatkészség arra indított, hogy eladjam ezt a lakást, a pénzt a Fébének adjam, és újra beköltözzem az anyaházba.

A Fébé újraindulása

1989. december 9-én volt a Fébé hatvanöt éves évfordulója – ez már a rendszerváltozás után volt. A Sarepta szeretetotthon¹² kápolnájában tartottuk az ünnepséget, az Ördögárok utcában. Ez az épület lett volna eredetileg a diakonissza anyaház, csak a háború miatt félbemaradt az építkezés. Az ünnepségre külföldről is eljöttek vendégek. Emlékszem, a terem jobb oldalán ültek. És akkor dr. Fabiny Tibor¹³ professzor úr azt mondta, hogy ő szeretné, ha újra lenne Fébé. A külföldi vendégek erre elkezdtek ujjongani: „*Igen! Igen! Legyen Fébé! Legyen Fébé!*” Na, hát akkor aztán ez a gondolat továbbfűződött, és a következő évben, 1990-ben tartottunk egy közgyűlést, ahol hivatalosan is újraszerveződött a Fébé Evangélikus Diakonissza Egyesület. Túrmezei Erzsébet testvért választotta a közgyűlés főnökasszonnyá, Madocsai Miklós nagytiszteletű urat pedig Fébé-lelkésszé.

De ugye nem volt semmink, mert a feloszlatakor mindent az egyháznak adtunk egyházi célra célvagyonként, azzal a tervvel, hogy ha újra megalakul majd a Fébé, akkor visszakerjünk ezeket az objektumokat. Nem gondoltuk, hogy negyven évig kell erre várni, mert annyi ideig lesznek itt a „vendégek”. Hála Istennek, az indulás óta az 1951-es feloszlatastól nagyon sok objektumunk lett országszerte a huszonhét év alatt. Most pedig nem tudtunk hol összejönni, beszélgetni. 1986-ig Muncz Frigyes lelkész volt a Sarepta igazgatója, utána jött Csizmazia Sándor lelkész úr, és 1990-ben, ahogy megalakult a Fébé, tőle kértünk egy helyiséget. Így eleinte ott, az előszobában, a kis verandán jöttünk össze, ott voltak a gyűléseink.

A német diakonissza testvérek nagyon a szívükre vették, hogy nincs semmink. Az ünnepséget követően nem sokkal megjelent Gertrud Heublein¹⁴, a Bad Kreuznach-i főnöknő meg még egy németországi főnökasszony, és átnyújtottak nekünk 8 millió forintot. Azt mondták, hogy nézzük az újságot, vegyünk egy lakást, hogy legyen hova mennünk. Ebből a nagyszerű adományból tudtuk megvenni a XII. kerületben, a Maros utcában azt a négyszobás lakást, ahol az újraindulás után az összejöveteleinket tartottuk. *Reménység otthonának* neveztük el.

Itt aztán Csepregi Zsuzsa lelkész vezetésével evangélikus diáklányok, legfőképpen főiskolások, egyetemisták, teológusok laktak, akiknek ez lett a kollégiumuk. Egyszerre körülbelül öt-hat lány volt ott. Zsuzsának az udvari szoba volt a szobája, ezenkívül három egymásba nyíló szoba volt, kettőben voltak a tanulóasztalok meg a heverők – három-három. A középső szoba pedig a közösségi helyiség volt.

1995-ben kaptuk vissza a mostani anyaházat, ez eredetileg a Fébé panziója volt. Annak hívtuk, *panziónak*, mert itt üdülhettek a pihenni vágyó testvérek, de a vezetőink is itt laktak. Például az első emeleten Zulauf Henrik Fébé-lelkész úr a nagy családjával – az első házasságából négy gyermeke született, majd miután megözvegyült, újra nősült, és ebből a házasságából öt gyermek lett. A második emeleten lakott dr. Farkas Mária főnökasszony¹⁵, és ott volt a rendelőintézete is. Amikor feloszlatták a Fébét, ez is az egyház tulajdonába került, a mi vezetőink akkor mindjárt elköltöztek. Diakóniai intézmény lett belőle.

Ahogy az előbb is mondtam, '95-ben kaptuk vissza itt, a Húvösvölgyi úton az épületet. Nagyon nehezen tudták kiüríteni – pár év is beletelt –, de végül is megtörtént, és a mi birtokunkba került. Hát ennél nagyobb boldogság nem is érhetett volna minket! Nagyon boldogan kezdtük el itt az életet.

De először is át kellett alakítani az épületet, hogy mindenkinek legyen összkomfortja, legyen egy kis fürdőszobája. Amikor én jöttem, 1996. november 30-án, akkor a szobámban az egyik fal még vizes volt. Ahol most a kép lóg, ott egy ajtó volt, és ahol most a kis fürdőszoba van, az a fal még be volt falazva. Úgyhogy a fürdőszobát még itt is ki kellett alakítani.

Gertrud Heublein

Én november 30-án, 80 évesen jöttem be, és engem Gertrud fogadott, mert ő előttem, októberben érkezett. Tizenöt hónapot töltöttünk itt el akkor vele, mert '96 októberében jött, '97-ben egész évben itt volt, de '98-ban haza kellett mennie. Már januárban el kellett volna indulnia, de nem tudott, aztán februárban is még köztünk volt, végül márciusban tudott útra kelni. Nagyon fájó szívvel ment el. Ő nagyon agilis, és nagyon jól előkészítette a dolgokat, hogy mi hogy legyen a beköltözések után. Nagy szeretettel csinálta mindezt. Tulajdonképpen ő indította el itt az életet. Neki köszönhetjük a ház nagy részének a bútorait is. A nappali és a konyha berendezését szinte mind ő hozatta, csináltatta. Körös-körül megmérte a falakat a konyhában, és Németországban csináltatott szekrényeket, amiket aztán itt állítottak össze. Ezen kívül hűtőszekrényt, gáztűzhelyt, mosógépet is vett – persze a németországi gyűjtéseiből származó pénzből. A gáztűzhelyen éveken át főztünk.

Nagyon sokat tett értünk. Testvéruháról gondoskodott, és megszervezte az életközösséget. A német diakonisszák segítségével liftet építtetett ide a házba, hogy könnyebben tudjuk mozogni.

De még a legfontosabbat nem mondtam el: az első karácsonyunkat. Hogy milyen boldogok voltunk! Mi akkor már tízen-tizenketten voltunk itt diakonissza testvérek, mert szinte mindenki '96 decemberében jött. Utánam költöztek be. Arra az első karácsonyra meghívta Gertrud a barátnőjét, aki énektanárnő, és mindjárt egy zenegépet is hozott a karácsony közeledtével. Olyan gyönyörű volt az a karácsony! Az felejthetetlen! Olyan örömben volt részünk, hogy ma is elsírom magam, ha rágondolok. Állandóan szólt a zene halkán, egész halkán, tudtunk mellette beszélgetni. Nagyszerű vacsora volt.

Aztán amikor jött a tízéves évforduló, azon a nyáron is itt volt látogatóban Gertrud. Mondtam neki: „*Gertrud testvér, nem gondoltad, hogy karácsonyt jó volna együtt ünnepelni? A tízéves karácsonyt!*” Nézett egy nagyot, és azt mondta: „Hát nem tudom, majd meglátom” – nem ígérte egyáltalán. De eljött a drága, és azóta is nagyon sok karácsonyt együtt töltöttünk. Sokszor autóval jön, egyedül vezeti a 900 kilométeren az autóját. És a mai napig sem jön soha üres kézzel, mindig megpakolva az autója, nem győzik behordani azt a sok mindent, amit hoz – ételtől kezdve ajándékig mindent. Ha

repülőgépen jött ugye, akkor is hozott egy 20 kilós táskát, de az még több is volt, mint húsz kiló. Egyszer mondta, hogy 23 kiló volt.

De nem is az ajándék a fontos, hanem az ő személye, az a legnagyobb ajándék! A mosolya, a meglátása, a határozottsága. Olyan egy-kettő rendet tudott csinálni, főleg amikor még néhány évvel ezelőtt többen voltunk és fiatalabbak. Alighogy egy-két órája ideért, ha például készültünk valahova ünnepélyre, már ő megszervezte az autókat, hogy hogy legyen, ki megy, mivel megy, hogy megy. Aztán az ebéd alatt el is mondta szépen az asztalnál: „*Te ezzel fogsz menni, te azzal fogsz...*” Csodálatos. Nagyon jól tud magyarul, és mindig is mindent megtett azért, hogy minket meg tudjon érteni. Nagyon ragaszkodunk hozzá, és nagyon szeretnénk volna őt ide szeretni, de végül nem úgy alakult.

Túrmezei Erzsébet testvér, költő¹⁶

Erzsébet testvér szolid, hallgatag ember volt. Szeretett beszélni, ha volt kivel és volt értelme. Roppant melegszívű volt, azt lehet mondani, hogy szinte utólérhetetlen volt az ő szeretete, az ő melegsége. Ami pedig az írásait illeti, csodálatosak voltak. Költőnként és írónként is mind a verseket, mind a prózát csodálatosan állította össze.

Én Erzsébet testvérhez csaknem olyan közel kerültem, mintha gyermeke lettem volna. De úgy hiszem, ez kölcsönös volt: nemcsak én szerettem nagyon őt, hanem ő is mindig nagyon ragaszkodott hozzám. Ha ment valahova, akkor sokszor engem hívott magával. Voltam vele például Németországban egy hónapig. Ott az egyik anyaház fogadott bennünket – már nem tudom, melyik városban volt ez –, és adott nekünk szállást az üdülőjében. Tudták, hogy Erzsébet testvér sokat dolgozik, ezért küldtek neki egy hónapi meghívást, hogy jöjjön el, és pihenjen náluk egy kicsit, szívesen fogadják. Akkor Erzsébet testvér megkérdezte, hogy vihet-e magával valakit. Mondták, hogy igen, hozhat. Hát nekem írt, engem választott Erzsébet testvér, így egy hónapig voltunk Németországban; két hétig az üdülőben üdültünk, és két hétig az anyaházban voltunk. Az nagyon-nagyon szép idő volt. Tudták rólam, hogy én is diakonissza voltam.

Ugye ahogy említettem is, a Fébé újraindulásakor a közgyűlés őt választotta meg a főnökasszonyunknak. Miután már mind a ketten újra beköltöztünk az anyaházba, reggelenként átjött hozzám, és együtt olvastuk az Útmutatót németül és magyarul. Felolvasta az aznapi igét mindkét nyelven, majd beszélgettünk róla és közösen imádkoztunk. Nagyon-nagyon szerettem Erzsébet testvért, mert az a melegség és az a halk beszéd, ami őnála szokás volt, és az a kis mosoly, ami néha megjelent az arcán, csodálatos volt.

Kapcsolat a csömöriekkel

Sokat voltam Csömörön, ezen a Budapest melletti szép településen. Sokszor Túrmezei Erzsébettel és más diakonissza testvérrel mentünk ki Gubek Máriához¹⁷, Mancikához, aki évtizedekig volt a csömöri gyülekezet felügyelője, és a település postájának a vezetője. Nagyon-nagyon jó barátnőm volt, és azt lehet mondani, hogy Erzsébet testvérnek a fogadott lánya.

Annak idején ő is diakonissza szeretett volna lenni, de mire a szülei beleegyeztek, addigra felozlatták a Fébét. Még a Fébé leány-népfőiskolán találkozott Erzsébet testvérrel, aki aztán idővel úgy ragaszkodott Mancikához, mintha a gyermeke lett volna. Mert mikor már meghalt az édesanyja is Erzsébet testvérnek, akkor már nem igazán tartozott senkihez. Hiába voltak testvérei, azoknak családjaik voltak, és megvolt a maguk élete. De Mancikára élete végéig számíthatott.

Ő pedig roppant ügyes volt. Ha Erzsébet testvér könyvet adott ki, annak az eljárását, és minden ügyintézését Mancika végezte. Sőt a megjelent köteteket otthon, a házában tárolta, illetve a megrendelőknek csomagolta, postázta. Nagyon ügyes volt.

Amikor már nem volt együtt a diakonissza testvéreközösség, de voltak találkozók, névnapok, születésnapok, akkor ez sokszor ott volt kint nála Csömörön, az ő házában. A volt népfőiskolásokat látta vendégül. Negyven embert is el tudott látni úgy, hogy nem kért egy fillért se. Ő rendezett mindent, és ő csinált, fizetett mindent. Mancika roppant agilis volt az egyházban.

Mikor Erzsébet testvérünk az utolsó időkben gyengélkedett, betegeskedett, akkor Mancika intézett el sok mindent neki. Erzsébet testvérnek pedig az volt a kívánsága, hogy Csömörön temessék el, annyira szeretett ott lenni. Így is történt.

Nagyon-nagyon jó volt nekem is a kapcsolatom Mancikával, és sokat lehettünk együtt. Voltam nála úgy, hogy egy hétre meghívott vendégként. Úgy szerettem őt, mintha valóban a testvérem lett volna.

Úgy a 2000-es évek elején, amikor egyszer a vendége voltam, eljött hozzánk Mártika, Solymár Péter nagytiszteletű úr felesége, és elmondta, hogy szeretnének egy szlovákiai kirándulást szervezni a hívek részére. A kirándulás ekkor és ekkor lesz, mondta és hozzátette: *„Megbeszéltem a hívekkel, hogy Mária testvér is jöjjön velünk.”* De ugye nekem fizetésem nem volt, én nagyon szegény ember voltam. Azt mondta: *„Megbeszéljük, hogy Mária testvér is jöjjön velünk, összeadjuk Mária testvér részére azt a 30 000 forintot, amibe kerül a kirándulás.”* És valóban összeadták, én meg elmentem a társasággal. Hát az egy felejthetetlen élmény volt! Nagyon-nagyon szép helyeken jártunk, igazán nagyon szép emlékem maradt utána.

A csömöri gyülekezetben többször is szerveztek Túrmezei-versmondó versenyt, amire Magassy Vilma testvérrel együtt engem is meghívtak. Emlékszem, igés lapokat vittünk a versmondó gyerekeknek.

Magassy Vilma testvér

Ha már szóba hoztam Vilma testvért, szeretnék róla is mesélni. Ő olyan nekem, mintha az édestestvérem lenne. 1930-ban született, és lelkészcsaládból származik: édesapja és Sándor bátyja is lelkész volt, az egyik nagyapja pedig Kapi Béla¹⁸ püspök. Nemcsak Vilma testvér lett diakonissza, hanem a nővére, Kató is, aki később szintén elvégezte a Teológiát.

Vilma testvér már az új anyaházba költözött be. Az elsőt, amit még Pauer Irma főnökasszony ajánlott fel, kinőttük, ezért újat kellett építeni. Hála Istennek, már Zulauf nagytiszteletű úr volt a Fébé-lelkész, amikor elkészült az új az Ördögárok utcában, a II. kerületben.

Mindig emlegeti, hogy amikor 1950 októberében beköltözött, akkor tizenöt-tizennyolcan voltak jelöltek. Egy nagy szobában laktak, mindenkinek volt egy ágya, egy kis szekrénye és egy széke. Etel testvér is ott aludt a szobában – ő volt a „nevelőmamájuk” –, akinek az ágya függönnyel volt körbezárva. Valamikor negyed 6 körül volt az ébresztő, mosakodás lavórban – ilyenkor vizet hoztak, mosdótálat –, majd mosdás után következett az ágyazás. Olyan szépre egyengették az ágyakat, mintha asztalok lettek volna. Utána mindenki letérdelt a széke mellé és egyéni csendesórát tartott. Persze ez nem volt egy teljes óra, hanem csak mondjuk tizenöt perc. Mindenki elolvasta magában az igét és imádkozott. Ezt követően mindig elmondták, hogy ki mit fog aznap csinálni: ki megy a konyhára, ki megy takarítani, ki teríteni, reggelire előkészíteni. Mivel Vilma testvér tízéves kora óta asztmás, ezért a *Kedves Anya* – mindig így hívtuk a diakonissza főnökasszonyt – nem engedte őt takarítani, nehogy valami kiváltson egy fulladásos rohamot. Így aztán ő főleg a konyhában mosogatott vagy a terítés volt a feladata. Egy nagyon hosszú, udvarra néző helyiség volt az ebédlő, amit ajtókkal le is lehetett zárni.

Délelőttönként főleg az igeírás lett a feladata Vilma testvérnek, ugyanis a Fébé-ben nagyon sok kézzel készített igés lapot ajándékoztunk, amikor kórházakban, családoknál látogattunk, gyermekórát tartottunk. Voltak közöttünk olyan testvérek, akik gyönyörűen tudtak festeni, ők díszítették ezeket a lapokat, míg mások az igehelyet írták rá gyönyörű betűkkel.

Sokszor emlegeti a testvérórákat is, amikor egy nagyobb utcai szobában voltak együtt. Hála Istennek, még ő is ismerte Gizella főtestvért, és ő is azt szokta mondani, hogy Gizella főtestvérnek olyan kisugárzása volt, ami túlmutat az emberen. Emellett egy másik, idős diakonisszát is szokott emlegetni, Olga testvért, aki jó időben gyakran ült a kertben, a fák alatt. Neki is a mosolya, a csendje, a kisugárzása fogta meg ezeket a fiatal lányokat. Az ember tudta, hogy imahátvéd veszi körül.

Vilma testvér ma is ajándékként emlegeti az anyaházi életközösséget. Annak ellenére, hogy a vezetők már sejtették, hogy valami baj készülődik, '51 tavaszán még beöltöztették őket. Ez a vezetők hitét és reménységét mutatja. Így aztán ott, Béthelben ezek a lányok megtapasztalhatták ezt az életközösséget: felszolgálhattak, besegíthettek a bibliakörökbe azon a nyáron, átélhették azt a nagy szeretetet, ami azt a közösséget jellemezte. Túrmezei Erzsébet sokat mandolinozott és énekelt.

De eljött annak az évnek az augusztusa, amikor a piliscsabai közösségben is érezni lehetett a közeledő bajt. Meghatottan szokta mesélni, hogy azok a drága idősebb testvérek nem is magukat sajnálták, hanem őértük, a fiatalokért aggódtak, pedig ők is a létbizonytalanságba mentek. És Vilma testvér is sírva emlegeti, mennyire nehéz volt letenni a diakonissza ruhát. A Fébé feloszlata után három évvel hazament Sopronba, majd gyógypedagógusként dolgozott egész életében.

Az újrainduláskor nem tudott rögtön beköltözni az anyaházba, mert Kató testvérével édesanyjukat ápolták több éven keresztül. Amikor 2000-ben meghalt az édesanyjuk, akkor mindketten beköltöztek ők is. Vilma testvér akkor 70 éves volt. Azt szokta mondani ezzel kapcsolatban, hogy Isten időszámítása valami egészen csodálatos, mert 20 éves volt, amikor először jöhetett a Fébé-be, és ötven évvel később, 70 évesen másodszor is beköltözhetett.

Nyolcvanhat évesen új szolgálat

Az újrainduláskor az anyaházban többen voltunk diakonisszák, és mindenkinek volt valami feladata. Akkor még nem voltak alkalmazottak meg nővérek, mint ma, hanem mindent magunk csináltunk, mint régen is az anyaházban. Volt, aki mosogatott vagy törölgetett, mások a kertet tették rendbe, ősszel levelet söpörtek, és ehhez hasonló dolgokat végeztek. Ahogy korábban mondtam, Gertrud itt volt velünk az elején, és ő segített megszervezni a feladatokat, beosztott minket. Mindenkinek munkát adott, megmondta, hogy ki mit csináljon: te a fekete edényeket fogod mosogatni, te a fehér edényeket, te reggelit adsz, te vacsorát adsz... mert az ebédet ugye hozták, de azt is tálalni kellett, és azt is mi csináltuk. A vacsorát meg a reggelit, azt is elő kellett készíteni. Egy-egy embert osztott be vacsoraosztásra meg reggeli osztásra: Júlia testvér volt a reggeli osztó, én meg a vacsoraosztó. Tálakat készítettünk, és mindenki annyit vett, amennyit akart. Úgyhogy nem volt kiosztás soha. Most újabban az van már, de elfogadjuk, és megköszönjük a Jóistennek azt, hogy mindig terített asztalhoz ülünk. Az olyan nagy szó a mai nehézségek között! Megelégedetten, igazán hálásan fogyasztjuk el azt, amit kapunk.

Aztán 2003-ban egy új szolgálati ajtót nyitott az Úr. Több időnk lett, mert a Fébé felvett alkalmazottakat, akik sok olyan feladatot láttak el, amit addig mi csináltunk. 86 éves

voltam akkor, és Isten új lelki szolgálatot bízott rám. Magassy Vilma testvérrel, aki akkor 73 éves volt, öt éven keresztül heti két alkalommal – hétfőn és csütörtökön – a János kórház daganatos osztályát jártuk, és az ott fekvő betegeknek igés lapokat vittünk, beszélgettünk, imádkoztunk velük. A János kórházban egészen fönt, a Kútvölgyi lejtőnél van a C épület, ott voltak a tüdődaganatosok és az asztmások. Egy fiatal tüdőorvosnő szólt nekünk, hogy nem tudnánk-e bejárni oda is, és a betegeket látogatni, beszélgetni velük. Be is mentünk, és beszélgettünk a főorvos úrral is. Ő is nagyon örült nekünk. Azt mondta: *„Ez egy nagyon szomorú hely, és nagyon sokan szeretnék elmondani a maguk nyomorúságát, fájdalmát. Nekünk, orvosoknak erre nincs időnk, mert menni kell tovább. Nagyon köszönjük, hogyha besegítenek nekünk ebben.”* Odaadta a névjegykártyáját – még most is megvan, ez egy angol nyelvű névjegy –, és azt mondta: *„Ha valaki véletlenül az osztályon akadályoskodik, miközben látogatnak, akkor csak tessék megmutatni a névjegyemet.”* Így engedett el bennünket.

Emlékszem, az első alkalom után Vilma testvér nagyon leverten jött, és azt mondta nekem: *„Azt bárki megteheti, hogy odamegy egy beteghez, bemutatkozik, elbeszélget vele, majd jobbulást kíván. Akkor nekünk mivel több ez a szolgálat?”* Erre azt mondtam neki, hogy igét kell vinnünk. És akkor elkezdtünk igés lapokat írni. Csodálatos élményünk volt, amikor újra meg újra elmentünk, nagyon sok beteg úgy örült nekünk! – hogy meghallgattuk őket, hogy elmondhatták, ami bántotta vagy nyomasztotta őket. Utána már az ápolók szaladtak hozzánk, és mondták, hogy menjünk be ide vagy oda, mert ott súlyos beteg van, vagy haldokló van. Sok haldokló ágyánál állhattam meg.

A C épület háromszintes, ezért beosztottuk magunk között: én a második emeletre jártam, ahol főleg nők voltak, Vilma testvér pedig az első emeletet látogatta, ahol főleg férfiak voltak, de voltak azért nők is, és volt még az alsó szint. Ahogy a liftben mentünk, Vilma testvér sokszor kérdezte aggódva *„Jaj, te nem tudom, mit kell mondani.”* Én pedig mondtam neki: *„Kérjük a Szentlelket, abban a pillanatban megkapjuk!”* Az igés lapokat abban a reménységben adtuk oda, hogy az Ő igéje nem tér vissza Hozzá üresen. Úgyhogy sokszor nem tudtuk utána a betegek sorsát, mert mire végimentünk az emeletünkön, és újra kezdtük volna, addigra kicserélődtek a betegek. De nem baj, mert ez már az Úristenre tartozott.

Ajándéknak vettük ezt a szolgálatot. Sokszor volt úgy, hogy fáradtan mentem be a kórházba, de szinte feltöltődtem, úgy jöttem ki. Öt évig, 2008-ig végeztük ezt a

szolgálatot, amikor abba kellett hagynunk, mert Vilma testvérnek nemcsak vérnyomásbeli problémái lettek, hanem öregkori fulladás is föllépett.

Megélhettük azt, hogy kinyílt számunkra egy ajtó, majd öt év múlva azt, hogy be is csukódott. És ezt, ha könnyesen is, könnyes hálaadással el lehet rendezni, hogy *„Köszönjük ezt a csodát, amit ott megéltünk öt évig.”*

Biblia, imádság és hit

Sokat gondoltam és gondolok én is arra, hogy érdekes, hogy a Jóisten elfogadta a szolgálatomat, mert azt lehet mondani, hogy húszéves koromban, amikor én az anyaházba mentem diakonisszának, attól kezdve én inkább a Fébé gyermeke voltam, mint a szüleimé. Igaz, sokat voltam otthon is, de akkor mindig volt szolgálatom. Igen, végtelenül hálás vagyok az Úristennek, hogy a Fébében lehettem diakonissza, a Fébében szolgálhattam, és ott mélyült el az Istenben való hitem. Mert a Fébé nagyon-nagyon komolyan vette azt, hogy aki a Fébének a tagja, az mivel tartozik Isten felé – mind az imádság, mind a szolgálat. Úgyhogy ez nagyon-nagyon kielégített engem, és boldog voltam azért, hogy ilyen címen és ilyen módon élhettem az életemet.

Sok kedves ígém volt, de a *„Ne félj, mert megváltottalak, neveden hívtalak téged, enyém vagy”* ez nagyon kedves ígém volt mindig is, és valahogy mindig megerősített. Benne van a hívás és az, hogy megváltott az Úr Jézus Krisztus engem a sok bűntől, a sok nyomorúságtól.

A Biblia pedig egy vezérfonal. A Bibliát, amíg láttam olvasni, mert ugye most már nem tudok olvasni, szóval amíg láttam, énnekem a Szentírás útmutatót jelentett. Nagyon-nagyon szerettem olvasni és igen-igen kielégítette a hitemet. Úgyhogy én azt mondhatom, hogy nagyon sokat veszítettem a nem-látással.

Azt lehet mondani, hogy a Fébé-énekeskönyvet szinte kívülről tudom, úgyhogy az, hogy nem tudom olvasni, nem jelent olyan nagyon nagy problémát. Mindig is nagyon szerettem énekelni, és azt lehet mondani, hogy amióta Fébé leánykörti tag, majd diakonissza lettem, igen-igen sokat énekeltem. Az énekkarban is bent voltam, úgyhogy nagyon sok éneket ismertem a Fébé-énekeskönyvből.

A hangszer sajnos elmaradt az életemből, pedig nagyon-nagyon szerettem a hangszereket. Persze hogy akkor még jobban szerettem volna, ha magam is tudok játszani, de anyagilag az sokba került volna. És hát én nem voltam egy dúsgazdag családnak a tagja.

Századik születésnap

Isten felé nagy hálával éltem meg azt az ünnepséget, amit a századik születésnapomon szerveztek¹⁹. Bár én már nagyon-nagyon vágyakozom az égi otthonomba. De gyönyörű volt a diakonissza életem. Nagyon szép volt, és ha még egyszer születnék, újra diakonissza lennék.

Jegyzetek

---

¹ **Kölcse:** Szabolcs-Szatmár-Bereg megye keleti részén, Magyarország legkeletibb csücskében, Fehérgyarmattól 20-km-re keletre, nem messze a tiszabecsi ukrán-magyar határátkelőhelyhez megtalálható helység. A Túr folyó és mellékága, az Eszteró által körülvevett szigetre épült. (Forrás: <http://www.kolcse.hu/>)

² **Bethánia Egylet (mai nevén Bethánia CE Szövetség)** Külföldi példa (Christian Endeavour – CE – Keresztény Törekvés Mozgalom) nyomán 1903-ban alapított magyarországi, protestáns felekezeti hitbuzgalmi egyesület. A CE Szövetséget Francis E. Clark portlandi presbiteriánus lelkész indította el gyülekezetének ötvennyolc fiataljával, akik 1881. február 2-án nyilatkozat aláírásával arra kötelezték el magukat, hogy Megváltójukat, Jézus Krisztust akarják életükkel szolgálni, és ebből a célból egy keresztyén ifjúsági szövetségben együtt kívánnak munkálkodni. A mozgalom első célkitűzése az volt, hogy megtartsa a hitre jutott fiatalokat a gyülekezetben és a hitben. A CE Szövetség gyorsan elterjedt, először Amerikában, majd az egész világon. Magyarországon Szabó Aladár, dr. Kecskeméthy István teológiai tanárok és mások 1903-ban alapították meg a Bethánia Egyletet, és kérték annak felvételét a CE Világszövetségbe. A Bethánia Egylet alapvetően mindig laikus mozgalom volt. Igyekezett a CE mozgalomra jellemző módszereket (evangelizációk, konferenciák, csendesnapok, bibliaórák, vasárnapi iskolai munka, személyes lelkigondozás stb.) nálunk is meghonosítani. A Bethánia Egylet csoportjai (főleg Szabolcsban, Borsodban, Dél-Magyarországon, Budapesten és környékén) ébredési góccokká váltak. 1950-ben politikai nyomással a Bethánia Egyletet feloszlatták. 1990. március 31-i dátummal Bethánia CE Szövetség néven társadalmi szervezetként újra bejegyezték, és még abban az évben újra felvételt nyert a CE Világszövetségbe. (Forrás: <http://www.parokia.hu/lap/bethania-ce-szovetseg/cikk/mutat/bemutakozas/>)

³ **Fébé Evangélikus Diakonisszaegyesület:** Pauer Irma vezetésével 1924. október 1-jén negyvenöt taggal ideiglenesen megalakult egy evangélikus diakonissza nőegylet. Alapszabályát jóváhagyásra felterjesztették a Belügyminisztériumhoz. Szervezetét Pál apostol hűséges kenkreai munkatársáról, Fébéről, a „fénylő”, a „ragyogó” első diakonisszáról kívánták elnevezni. Az engedély megszerzése után, 1924. december 8-án, megalakult a Fébé Evangélikus Diakonisszaegyesület.

Pauer Irma hozzájutott egy klotildligeti házhoz, s ez a Béthel nevű épület lett a Fébé „bölcsoje”. Az egyesület első titkára Gáncs Aladár lelkész volt. Az egyre nagyobb csapatot alkotó diakonisszák a házimunkán kívül missziói munkát is végeztek: bibliaórákat tartottak, gyerekek között szolgáltak. 1925-ben nyomdafelszerelést vásároltak, és saját kiadványaik is születtek. 1938-tól a Fébé önálló könyvkiadó lett. Piliscsabán új épületek is a tulajdonukba kerültek. 1926-ban lelkészeknek tartottak konferenciát. 1927-ben indult az első leánykonferencia, amelyet aztán sok hasonló alkalom követett. 1928-ban az udvaron egy fásátor készült a konferenciáknak. 1935-ben száz, 1945-ben százötven diakonisszát tartottak számon. A szolgálatok köre egyre bővült: például az országban több helyen működtek árvaházak, sok gyülekezetben tartottak gyermekfoglalkozásokat, bibliaórákat, több helyen tanítottak iskolákban. 1941-ben elindult a Fébé Leány-népfőiskola. 1948. december 4-én a Fébé minden vagyonát átruházási szerződéssel átadta az egyetemes egyháznak. Az Állami Egyházügyi Hivatal 1951. július 31-i leirata szerint a diakonissza anyaházaknak november 30-ig meg kellett szünniük. Százhetvenhat Fébé-diakonisszának, diakónusnak, és próbatestvérnek kellett elhagynia az intézetet.

A több évtizedes szétszórás után 1989. december 9-én a még élő testvérek együtt ünnepelhették a 65 éves jubileumot. Ezen az ünnepségen határozták el, hogy szolgálatukat újra kezdik. A következő évben tartott közgyűlés Túrmezei Erzsébetet választotta főnökasszonnyá, a Fébé-lelkész Madocsai Miklós lett. 1951-ben, a Fébé Diakonisszaegyesület feloszlásakor több testvér felszentelésére már nem volt lehetőség. Erre csak 46 évvel később, 1997-ben, a Sarepta szeretetotthon templomában ünnepi istentisztelet keretében kerülhetett sor. (Források: Keveházi László: „Így leszel áldás” – Túrmezei Erzsébet élete és szolgálata. In: *Ancilla Domini – Túrmezei Erzsébet-émlékkönyv*. Szerkesztette: Kőhádi Dorottya Éva. Luther Kiadó, Budapest, 2012., A Fébé Evangélikus Diakonissza Egyesület 80 éve képekben – 1924–2004. Szerkesztette: dr. Fabiny Tibor és Madocsai Miklós)

⁴ **Luther-ház:** Nyíregyházán, a Kállói és a Luther utca találkozásánál épült fel 1928-ban az evangélikus egyház bérpalotája, a város akkori legmodernebb, két épületből álló háromemeletes bérháza, a Luther-ház. Az épület helyén egykor püspöki ház és három üzlet helyezkedett el, amikor 1927-ben az evangélikusok elhatározták az egyház bérpalotájának felépítését. A telek épületeire 1928. március 6-án kértek bontási engedélyt, majd ezt követően Kotsis Iván műegyetemi tanár tervei szerint és Adorján János helyi építész vezetése mellett megindult az építkezés. 1928 novemberében már a lakhatási engedély is megérkezett a várostól, így a lakók is megkezdheték a beköltözést. A magas lakbérek miatt kezdetben sem a lakások, sem az üzlethelyiségek nem találtak valamennyien

gazdára, később azonban ez a gond is megoldódott Bencs Kálmán polgármester hathatós közreműködésével. A földszinti üzletek közül a leghíresebb a sarkon Bancsik József cukrászboltja volt. A bérházat az egyházközség 1943-ban eladta. (Forrás: <http://www.nyiregyhaza.hu/luther-haz-az-evangelikus-egyhazi-berpalotaja-2016-07-20>)

⁵ **Meiszl Gizella** (1903–1991): evangélikus diakonissza, főtestvér, középiskolai tanár. 1926. február 2-án avatták diakonisszának (Piliscsaba-)Klotildligeten. 1944-ben lett főtestvér. Forrás: Diakonissza törzskönyv

⁶ **Anyaházak:** Az első anyaház Piliscsabán, a Széchenyi u. 8–12. szám alatt volt. A Pauer Irma alapító által felajánlott épületet Béthelnek, azaz Isten házának (1Móz 28,1–19) nevezték el. A második anyaház új épületének terveit Sándy Gyula építésmérnök, egyetemi tanár készítette. Az épület alapkövetétele Kemény Lajos esperes szolgálatával 1941-ben volt a Budapest, II. kerület, Ördögárok u. 9. szám alatt. Az elkészült anyaház felavatására 1943-ban került sor. A jelenlegi, harmadik anyaház eredetileg a Fébé egyesület „panziója” volt, ahol a diakonisszák üdülni vágyókat láttak vendégül és lábadozó betegeket ápoltak. Itt volt Zulauf Henrik Fébé-lelkész szolgálati lakása is. Az 1951-es feloszlás után az egyház diakóniai intézményként működtette. Miután a Budapest, II. kerület, Hűvösvölgyi út 193. sz. alatti ingatlan 1995-ben visszakerült a Fébé tulajdonába, az egyesület anyaház céljára alakította át. (Forrás: A Fébé Evangélikus Diakonissza Egyesület 80 éve képekben – 1924–2004. Szerkesztette: dr. Fabiny Tibor és Madocsai Miklós)

⁷ Részlet az Alapszabályból: „A cél a környező szeretet gyakorlása, elsősorban nők és gyermekek között, a hit ébresztése és mélyítése. (...) Fébé-testvér az lehet, aki erre a szolgálatra szóló speciális elhívás tudatával bír, akinek a külvilágtól is jó bizonyossága van, akit Krisztus mentő szolgálatra szorongat, aki legalább az általános iskola 8 osztályát elvégezte, vagy ezzel azonos értékű iskolai végzettséggel bír. Aki mindezen feltételeknek megfelel és 18–30 év között van, a vezetőséghez írásbeli kérvénnyel fordulhat. A felvételt minimum 6 hetes próbaidő előzi meg (növendék). Akit felvettek, a jelöltség minimum két éve alatt el kell, hogy végezze a diakonisszaképző tanfolyamot (kurzus). Aki elvégezte és a vezetőség által erre méltónak találtatott, próbatestvér lesz. Ennek ideje minimum 6 év. Ha megállta a próbát, felszentelik.”

A növendékek inkább csak vendégek voltak, akik ha meggondolták magukat, még visszaléphettek, de feladatot természetesen már kaptak. A jelöltek jelöltruhába öltöztek. Az általuk elvégzendő kurzus tantárgyai voltak többek között: bibliaismeret, egyháztörténet, káté, egészségügyi ismeretek. Ez utóbbinak gyakorlati részét kórházban sajátították el (többnyire a Margit Kórházban.) A próbatestvérek testvérruhát és főkötőt kaptak, önálló szolgálatba is kiküldték őket. Felszenteléskor kapták meg a főkötőhöz a csokorra kötött kis fehér szalagot, a „masnit”, és a nyakba akasztható kis fémfeszületet. (Forrás: „Ajánlom pedig nektek Fébét...” – Mozaikok a Fébé-család történetéből. Összegejtette és szerkesztette: Szántóné Alföldi Júlia. Piliscsaba, 2012.)

⁸ **Kórházi szolgálat:** Az evangélikus diakonisszáknak saját kórházuk nem volt, de az óbudai Margit Kórházban nyolc testvér végzett szolgálatot. 1929-ben öt testvér már végzett ápolónővér volt, három testvér pedig szülésznői oklevelet szerzett. 1945-től a Fébé-testvérek az új Szent János Kórház Mentálhygiéniai Osztályán dolgoztak. 1950 után felajánlották nekik, hogy „civilben” tovább dolgozhatnak, de ezt nem fogadták el. (Forrás: Keveházi László: „Így leszel áldás” – Túrmezei Erzsébet élete és szolgálata. In: *Ancilla Domini – Túrmezei Erzsébet-életrajzi emlékkönyv*. Szerkesztette: Kórháti Dorottya Éva. Luther Kiadó, Budapest, 2012., 19. old.)

⁹ **Zulauf Henrik** (1893–1956): evangélikus lelkész, 1931-től Fébé-lelkész. A Tolna megyei Majos községben született kispap szülőktől. A bonyhádi evangélikus gimnáziumban tett érettségije után a soproni teológiai akadémián folytatta tanulmányait. Gyurácz Ferenc dunántúli püspök 1916. október 1-jén szentelte lelkésszé. Szolgált többek között Várvidéken (ma Burgenland, Ausztria), Felsőlvön is, miközben a pécsi jogakadémia rendes hallgatója volt. Ekkor már egy délvidéki gyülekezetben szolgált, ahonnan politikai okok miatt kellett eljőnie: az egyházi felsőbbség utasítására nem esküdött föl I. Sándor királyra. Egészen 1922. február 18-ig munka nélkül volt; ekkor elfoglalhatta a Tolna megyei Kalaznó községben a lelkészi állást. 1931. március 24-én lett a Fébé Evangélikus Diakonisszaegyesület lelkésze. Húsz esztendőn át irányította a Fébé munkáját; a diakonisszaegyesület ez alatt az idő alatt országos jelentőségűvé vált. 1950-ben megírta a Fébé vázlatos történetét. Az egyesület feloszlásakor, 1951-ben nyugdíjba ment. (Forrás: Veperdi Zoltán: Zulauf Henrik. In: *Evangélikus Élet*, 2006. 07. 09., <http://www.evelet.hu/archivum/2006/28/101>)

¹⁰ **Élim Evangélikus Szeretetotthon:** diakóniai (szociális) intézmény. Az Élim elnevezés a Mózes 2. könyve 15. részének végén található először. Oázis volt 12 vízforrással és 70 pálmafával. Ilyen oázisnak képelték 1920-ban ezt az intézményt is az adományozók – özv. Soltész Gyuláné szül. Somogyi Aranka, dr. Vietórisz Józsefné szül. Somogyi Lenke, Kovács Gyözőné szül. Somogyi Kornélia – „azok számára, akiket az élet különösképpen is megpróbált: árvák, elesettek, nyomorékok megmentésére”.

Az otthon 1920. május 1-jén kezdte meg működését. Első vezetője Szokol Ilona diakonissza „Mama”, közel 60 évig végezte munkáját. Az otthon első lelkésze Joób Olivér volt. Az intézmény eleinte árvaházként működött. Magánérből, önkéntes adományokból és lakóinak saját munkájából tartotta fenn magát. 1934-től a budapesti Fébé Evangélikus Diakonisszaegyesület segítette a szolgálatot. 1938-tól Nyíregyháza város is támogatást nyújtott. 1951-ben az államosítás idején, a diakonissza egyesület feloszlata után az intézményt a Magyarországi Evangélikus Egyház vette át. Ettől kezdve testi és értelmi fogyatékosok otthonaként működhet.

(Forrás: <http://elim.hu/rolunk>)

¹¹ **Hajek Hermína** (1895–1953) Endreffy János (1891–1973) evangélikus lelkész első felesége. Házasságukból három fiúgyermek született: Zoltán, Géza, Lóránt.

¹² **Sarepta (mai nevén Sarepta Budai Evangélikus Szeretetotthon Idősek és Fogyatékos Személyek Otthona):** Sztéhlo Gábor evangélikus lelkész által 1951-ben alapított fogyatékos gyermekek otthona. A Budapest-Pesthidegkúton ma is működő intézményben jelenleg a fogyatékkal élők otthona mellett idősek otthona is működik. (Forrás: www.sarepta.hu)

¹³ **Fabiny Tibor** id. dr. (1924–2007): evangélikus lelkész, teológiai tanár, az Evangélikus Teológiai Akadémia dékánja, az Evangélikus Országos Múzeum megszervezője és igazgatója. Miután jogi diplomát és államtudományi doktori címet szerzett (1946), és néhány évig banktisztviselőként dolgozott (1946–1949), teológiai tanulmányokat folytatott (1949–1953), lelkésszé avatták (1953), majd Pápán segédlelkészként szolgált (1953–1954), amit Csöglén (1954–1964), s utána Miskolcon (1964–1968) gyülekezeti lelkészi munka követett.

Az egyháztörténeti munka a lelkészi szolgálat kezdeteitől érdekelte, így lett az Evangélikus Teológiai Akadémia egyháztörténeti tanszékén tanszékvezető-helyettes (1967), majd teológiai tanár (1969). Hamarosan az evangélikus országos gyűjtemények szervezője (1971-től), az Evangélikus Országos Múzeum megszervezője és igazgatója (1979). 1979–89 között három ízben dékán. Hazai gyülekezeteink éppen úgy, mint külföldi hittestvéreink, egyháztörténetünk szakavatott kutatójának és ismerőjének tekintették.

Tagja volt számos tudományos társaságnak, vendégelőadásokat tartott hazai és külföldi egyetemeken, de készséggel adott elő vagy hirdetett ígét – a Deák téri gyülekezeten kívül, ahol egy időben presbiteri tisztelet is betöltött – kicsiny és távoli gyülekezetekben is. Valósággal szenvedélye volt a családkutatás, de nemcsak a maga ősei után vizsgálódott, hanem örömmel göngyölytette fel a másokhoz fűződő rokoni szálakat, vagy derítette ki a magyar múlt és jelen közéleti kiválóságainak evangélikus gyökereit. Odaadással vállalta a Fébé Diakonissza Egyesület választmányi elnöki tiszteletét is. (Forrás: Dr. Reuss András: Id. dr. Fabiny Tibor. Az emlékező cikk teljes terjedelmében elolvasható: <http://evangelikusulet.hu/phocadownloadpap/2007/2007-51-52.pdf>)

¹⁴ **Gertrud Heublein:** tanár, Bad Kreuznach-i nyugalmazott diakonissza főnökasszony, evangélikus lelkész. A magyarországi Fébé Evangélikus Diakonisszaegyesület 1996-os újraindulása óta nagyon sokat tett a magyar ügyért. Nemcsak adománygyűjtéseivel járult hozzá a hűvösvölgyi anyaház mindennapjainak elindításához, de szervező munkájával a szervezeti és lelki élet kialakítását nagy mértékben is segítette. Forrás: Boda Zsuzsa: Határok nélküli testvériség – Beszélgetés Gertrud Heublein nyugalmazott diakonissza főnökasszonnyal. In: *Evangélikus Élet*, 2012. május 13., 13. oldal., <http://evangelikusulet.hu/phocadownloadpap/2012/2012-19.pdf>)

¹⁵ **Farkas Mária** dr. (1897–1990): sebész specialista, iskolaorvos, evangélikus diakonissza főnökasszony. A Fébé Diakonissza Egyesületbe lépése előtt elvégezte az orvosi egyetemet. 1926. február 2-án avatták diakonisszának (Piliscsaba-)Klotildligeten. 1938. november 20. óta töltötte be a főnöknői tisztséget. A Farkasréti temetőben nyugszik. (Forrás: Diakonissza törzskönyv)

¹⁶ **Túrmezei Erzsébet** (1912–2000): evangélikus diakonissza, főnökasszony, költő. 1912. február 14-én született a Tolna megyei Tamásiban Belák Erzsébet néven szülei hetedik gyermekeként. Négy leánytestvére korán meghalt, két bátyja élte meg a felnőttkort.

A budapesti tudományegyetemen szerzett magyar-német szakos diplomát. Egyetemi évei alatt a Fébé Diakonisszaegyesület keretében vasárnapi iskolai munkában vett részt, leányköröket vezetett és gyülekezeti evangélizációkat végzett. Munkatársa volt a *Fénysugár* és a *Kis-Harang* című Fébé-újságoknak. Kilenc alkalommal vezetett népfőiskolai kurzust leányok számára, akik ötven év után is évente összejöttek közös ígehallgatásra és imádságra. 1938-tól jelentek meg verseskötetei. Az első, *Őszből tavaszba* című kötet kiadása előtt vette fel a Túrmezei nevet fivéréivel együtt.

1951-ben, a Fébé egyesületet feloszlata után Túrmezei Erzsébet a balassagyarmati gyülekezetben és a szeretetotthonban talált menedéket. Szabó József püspök az adminisztrációs munka mellett, a szigorú állami tiltó rendelkezések ellenére igazsággal is megbízta. Versei ekkor nyomtatásban nem jelenhettek meg, de titokban gépelve, kézből kézbe mégis sokakhoz eljuthattak. A balassagyarmati szeretetotthon otthonvezetői állásából ment nyugdíjba. Ezek után mintegy két és fél éven keresztül élt a csömöri gyülekezet körében, volt népfőiskolás növendéke, Gubek Mária otthonában. 1975-ben másodmagával a Budapest-józsefvárosi gyülekezet Karácsony Sándor utcai szeretetotthonának igen szerény egyszobás lakásában kapott helyet. Ebben az időben már részt vehetett az új Evangélikus Énekeskönyv szerkesztési munkájában; az énekeskönyvben százöt énekszöveget, illetve fordítása szerepelt.

A politikai helyzet enyhülése után újabb verseskötetei jelentek meg. A diakonissza testvérekkel pedig már szabadon összejöhettek testvéri közösségben imádságra és igehallgatásra. Az 1989-ben bekövetkezett politikai fordulat után a Fébé Diakonisszaegyesület újra elkezdhette szolgálatát. A közösség Túrmezei Erzsébetet választotta meg főnöksasszonynak. 1996-ban költözött be az anyaházba, ahol a diakonissza testvérek közösségében élt utolsó szívdobbanásáig. (Forrás: <http://blog.xfree.hu/myblog.tvn?n=nagyuska&pid=19866>)

¹⁷ **Gubek Mária** (1932–2012): postahivatali vezető, evangélikus gyülekezeti felügyelő, Csömör Nagyközség díszpolgára, korábbi önkormányzati képviselő. Csömörön született, és haláláig ott is élt. A budapesti Madách Imre Gimnáziumban érettségizett, majd harmincnégy éven át a csömöri postán dolgozott, ebből húsz évig a postahivatal vezetőjeként. Munka mellett a közép-, és felsőfokú postatiszti végzettséget is megszerezte. 1990–2006 között önkormányzati képviselőként tevékenykedett. 2003-ban vehette át a Csömör Nagyközség díszpolgára kitüntetést. Több évtizeden keresztül a csömöri evangélikus gyülekezet felügyelőjeként is munkálkodott, valamint tagja volt a Fébé Evangélikus Diakonisszaegyesületnek, melynek könyvelési feladatait is ellátta. (Forrás: www.csomor.hu)

¹⁸ **Kapi Béla** (1879–1957): evangélikus lelkész, püspök. A Soproni Evangélikus Líceum elvégzése után a Soproni Teológiai Akadémia hallgatója volt, (1897-1900), majd egy évig ösztöndíjas egyetemi hallgató Rostockban és egy újabb évig Halléban. Pályáját 1902-ben segédlelkészként kezdte Nemesdömölkön. 1904-ben Gyurácz Ferenc püspöki titkára volt Pápán, ezt követően 1905-től 1916-ig gyülekezeti lelkész Körmenten, ahol elindította és 1916-ig szerkesztette a *Harangszó* című vallásos néplapot. 1916-tól 1928-ig szombathelyi, majd 1948-ig győri lelkész, valamint 1916-1948 között a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület püspöke volt. Püspökként 1944-ig tagja volt az Országgyűlés felsőházának. (Forrás: <http://www.evelet.hu/archivum/2005/10/053>)

¹⁹ **Századik születésnapjára ünnepség kapcsán megjelent tudósítás szövege:**

„Bensőséges ünnepségen köszöntötték a diakonissza Endreffy Máriát századik és Major Erzsébetet kilencvenharmadik születésnapja alkalmából július 28-án a hűvösvölgyi Fébé Diakonissza-anyaház kápolnájában. Nemcsak igei jókívánságokkal és virágokkal halmozták el ez alkalommal a két ünnepeltet, de az anyaház ebédlőjében rendezett fogadáson Mária testvér száz gyertyát is elfújhatott a tortáján.

Az egybegyűlteket – diakonisszákat, családtagokat, barátokat – a házigazda, Sztojanovics András intézményvezető köszöntötte, és meleg hangon szólt a két ünnepelthez is. Fabiny Tamás diakóniáért felelős püspök áhítatában a Bibliaolvasó Útmutató aznapi igéjének – „*Mint Istennek szent és szeretett választottai, öltetek magatokra könyörületes szívet, jóságot, alázatot, szelídséget, türelmet.*” (Kol 3,12) – üzenetét állította párhuzamba a diakonisszák szolgálatát is jelentő szürke ruhájával. A lelki útravaló után Major Erzsébet olvasta fel Túrmezei Erzsébet *A szürke ruha* című versét.

Köszöntötte az ünnepeltet Görög Zoltánné, a Fébé Evangélikus Diakonisszaegyesület főnöksasszonya és Gertrud Heublein németországi diakonissza főnöksasszony, illetve a család nevében Endreffy Géza lelkész. Levélben fejezte ki jókívánságait Orbán Viktor miniszterelnök és Láng Zsolt II. kerületi polgármester. A családi légkörű ünnepség tortázással és kötetlen együttléttel zárult.” (Forrás: Boda Zsuzsa: Századik születésnap a Fében. In: *Evangélikus Élet*, 2016. augusztus 14., 1. old., <http://evangelikuselet.hu/phocadownloadpap/2016/201632.pdf>)